

Archeologienota met beperkte samenstelling

Lange en Korte Koepoortstraat

Dienst archeologie stad Antwerpen
Anne Schryvers
juni 2018

Inhoud

1 Beschrijving van het project	3
1.1 Inleiding	3
1.2 Administratieve gegevens projectgebied	4
1.3 Situering projectgebied op de topografische kaart en kadaster	5
1.4 Doelstellingen en methodiek van het bureauonderzoek	7
1.5 Archeologische voorkennis	7
1.6 Lokalisatie en beschrijving van de relevante ingrepen	8
2 Archeologisch bureauonderzoek/Assessment	9
2.1 Algemene beschrijving, bodem en geo(morfo)logie	9
2.2 Gedetailleerd digitaal hoogtemodel	11
2.3 Gekende waarden en historische bronnen	12
2.3.1 Historische situering	13
2.3.2 Archeologische situering	15
2.3.3 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	157
2.3.4 Archeologische situering	17
2.4 Synthese bureauonderzoek	17
2.5 Potentieel op kennisvermeerdering	19
2.6 Afweging vooronderzoek met ingreep in de bodem	19
2.7 Conclusie	19
3 Bronnen	20
4 Lijst van figuren	21

1 Beschrijving van het project

1.1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgesteld in het kader van de aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning voor de heraanleg van de Lange en Korte Koepoortstraat. Het gaat om het vernieuwen van de bestrating in beide straten. In de Korte Koepoortstraat betekent dit een afgraving van 20 cm over een oppervlakte van 523m², in de Lange Koepoortstraat een afgraving van 50cm over een oppervlakte van 2606m². In de Lange Koepoortstraat worden 16 nieuwe bomen aangeplant, dit betekent een ingreep in de bodem van 160m².

Volgens het Onroerend Erfgoed decreet van 12 juli 2013, artikel 5.4.1, moet een bekrachtigde archeologienota toegevoegd worden bij de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunning met ingreep in de bodem in volgende situaties:

1° aanvragen met betrekking tot percelen die gelegen zijn in een voorlopig of definitief beschermde archeologische site;

2° aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken percelen geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones;

3° aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt en waarbij de percelen volledig gelegen zijn buiten archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones.

Het projectgebied is gelegen in een archeologische zone, met name in de historische stadskern die als dusdanig staat aangeduid op de vastgestelde inventaris van archeologische zones. De totale oppervlakte van de ingreep in de bodem bedraagt meer dan 100m² (160m² voor het aanplanten van de bomen) en totale oppervlakte van de percelen waarop de vergunning betrekking heeft meer dan 300m² (3129m² totale oppervlakte beide straten). Een archeologienota moet dus verplicht opgemaakt worden voor de aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning.

In deze archeologienota werden in eerste instantie alle archeologische en cultuurhistorische waarden in kaart gebracht die zich (mogelijk) binnen het projectgebied bevinden. Hiervoor werd een bureauonderzoek uitgevoerd. Er werd tevens nagegaan wat de geplande ingrepen in de bodem zijn en de impact hiervan op de archeologische waarden. Op basis hiervan werd een programma van maatregelen opgesteld.

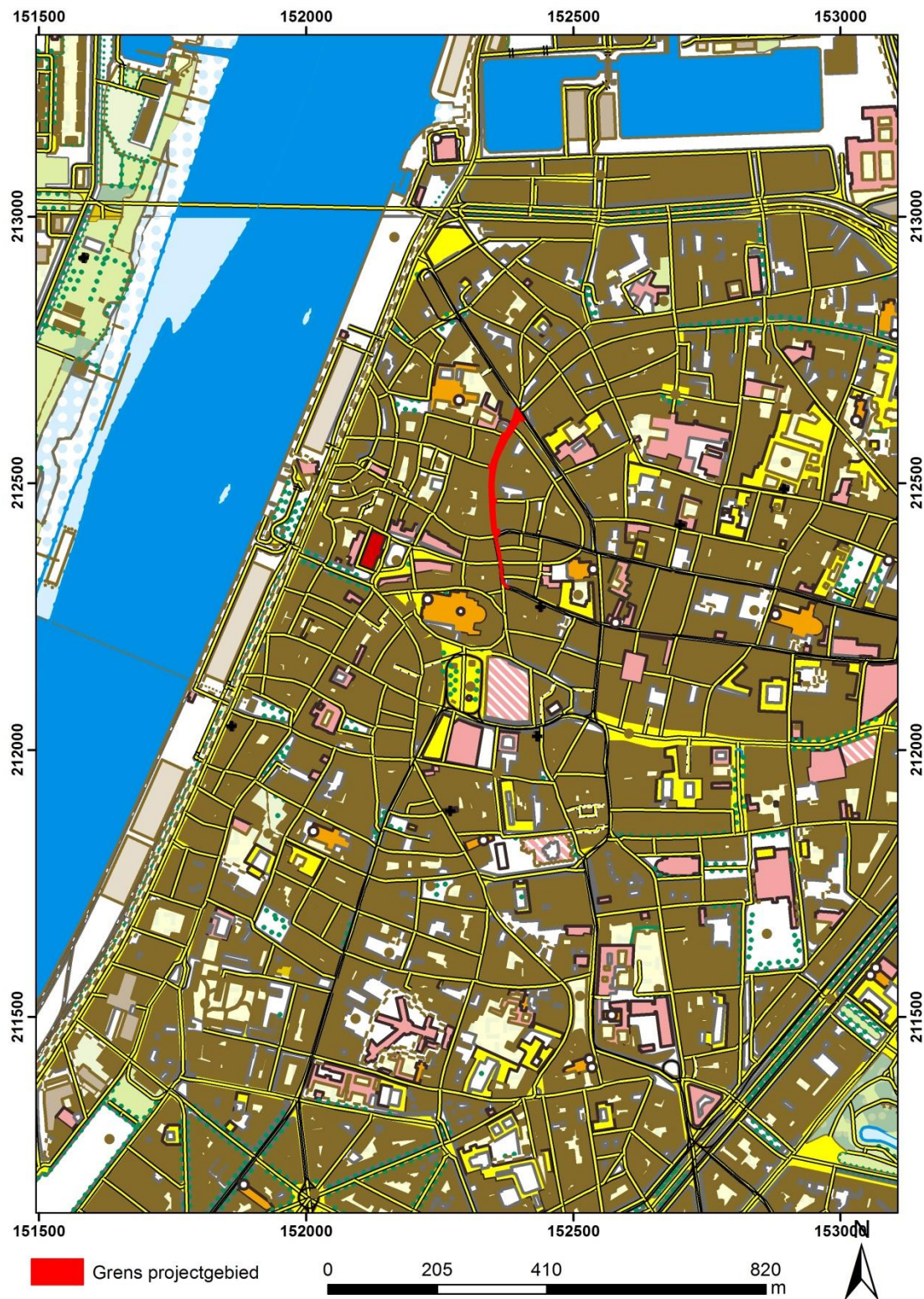
1.2 Administratieve gegevens projectgebied

<i>Administratieve gegevens project</i>	
Naam onderzoek	Archeologienota Lange en Korte Koepoortstraat
Datum onderzoek	Mei-juni 2018
Projectcode Onroerend Erfgoed Vlaanderen	2018F90
Wettelijk depot	Niet van toepassing
Erkende archeoloog	Anne Schryvers OE/ERK/Archeoloog/2015/00082
Auteur	Anne Schryvers
Relevante termen thesauri	evaluerend onderzoek, bureauonderzoek, stadsuitbreidingen

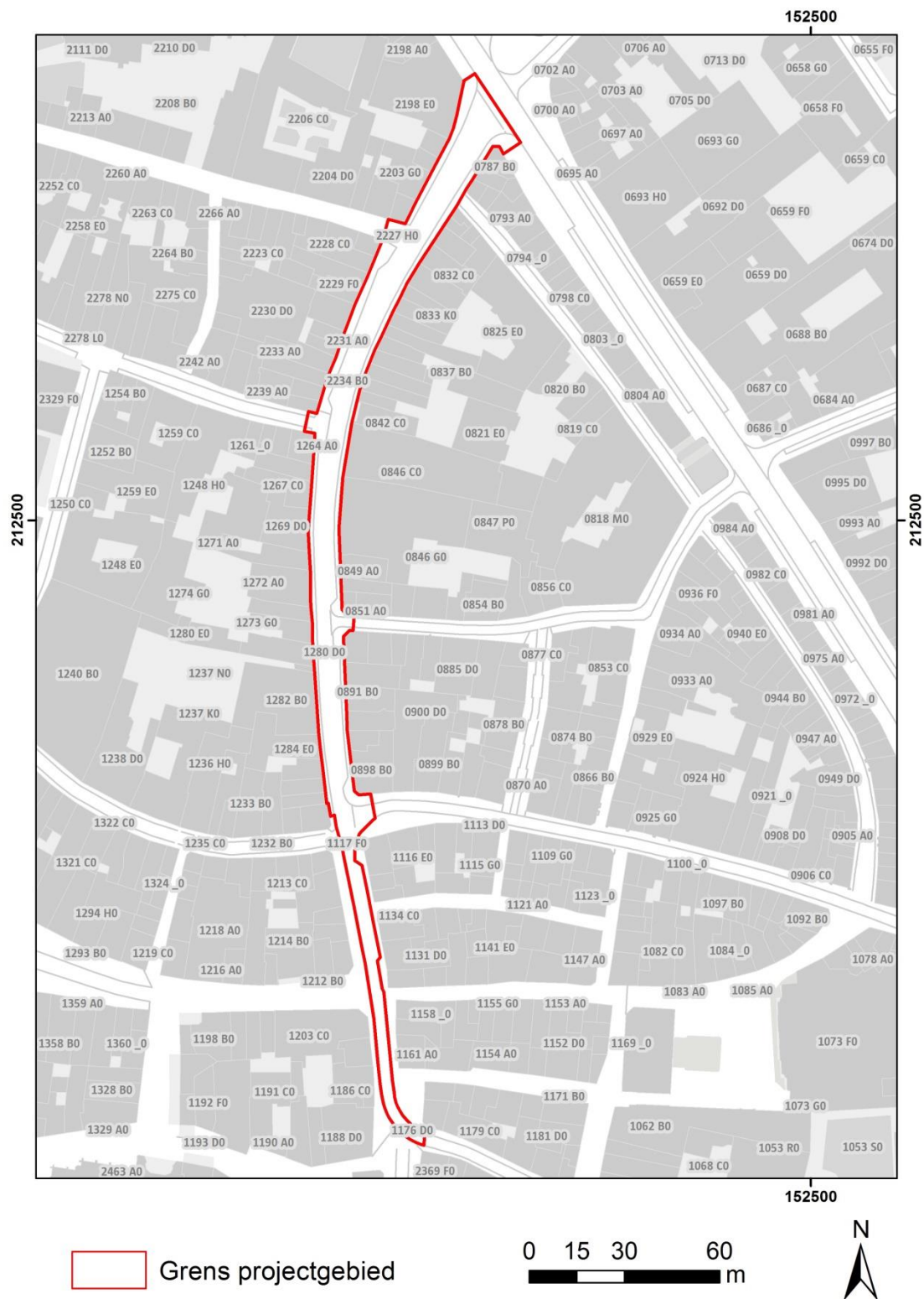
<i>Administratieve gegevens projectgebied</i>	
Provincie	Antwerpen
Gemeente	Antwerpen
Straat	Lange Koepoortstraat
Lambertcoördinaten ('bounding box')	NO-hoek X: 152394.478 Y: 212640.966 ZW-hoek X: 152378.501 Y: 212303.061
Kadastrale gegevens	Openbaar domein
Oppervlakte	3129m ²

1.3 Situering projectgebied op de topografische kaart en kadaster

Figuur 1: Topografische kaart met de grenzen van het projectgebied in het rood (aanmaak GIS stad Antwerpen, 11/06/2018).

Figuur 2: Kadaster met de grenzen van het projectgebied in het rood (aanmaak GIS stad Antwerpen, 11/06/2018).

1.4 Doelstellingen en methodiek van het bureauonderzoek

Vraagstelling: het bureauonderzoek heeft tot doel om op basis van bestaande bronnen de archeologische en cultuurhistorische waarden van het projectgebied in kaart te brengen. Eveneens wordt getracht de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan in te schatten en te bepalen op welke wijze er met het terrein dient te worden omgegaan bij de geplande bodemingrepen.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Wat zijn de geo(morfo)logische en bodemkundige kenmerken van het onderzoeksgebied?
- Wat zijn de gekende historische en archeologische gegevens over het projectgebied?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Is er een archeologische site aanwezig?
- Kan de bewaringstoestand van de ondergrondse resten worden ingeschat? Zijn er aanwijzingen dat de bodem al (gedeeltelijk) verstoord is?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

Vervolgens wordt nagegaan of het bureauonderzoek voldoende informatie gegenereerd heeft om een programma van maatregelen op te stellen. In dit programma wordt de wijze bepaald waarop met (eventuele) archeologische waarden moet worden omgegaan bij de geplande bodemingrepen.

Daartoe moet de verzamelde informatie toelaten om:

- de hoogstwaarschijnlijke aan- of afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven
- een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen

Indien van toepassing:

- een plan van maatregelen voor een archeologische opgraving maken
- een plan van maatregelen voor een behoud in situ opmaken

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden opgenomen, het gehele perceel wordt onderzocht.

Methodiek

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.geopunt.be. Vervolgens zijn deze gegevens verwerkt en geïnterpreteerd door medewerkers van de dienst archeologie van de stad Antwerpen.

Met betrekking tot de historische kennis van het projectgebied is gebruik gemaakt van bestaande en beschikbare publicaties, alsook van de expertise van de dienst archeologie van de stad Antwerpen.

Het wetenschappelijk advies is gebaseerd op een combinatie van gegevens uit de archeologische databank van de stad Antwerpen, de expertise van de stedelijke dienst archeologie, de CAI, de beschikbare cartografische bronnen en de aardkundige gegevens.

1.5 Archeologische voorkennis

Er is nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd in het projectgebied.

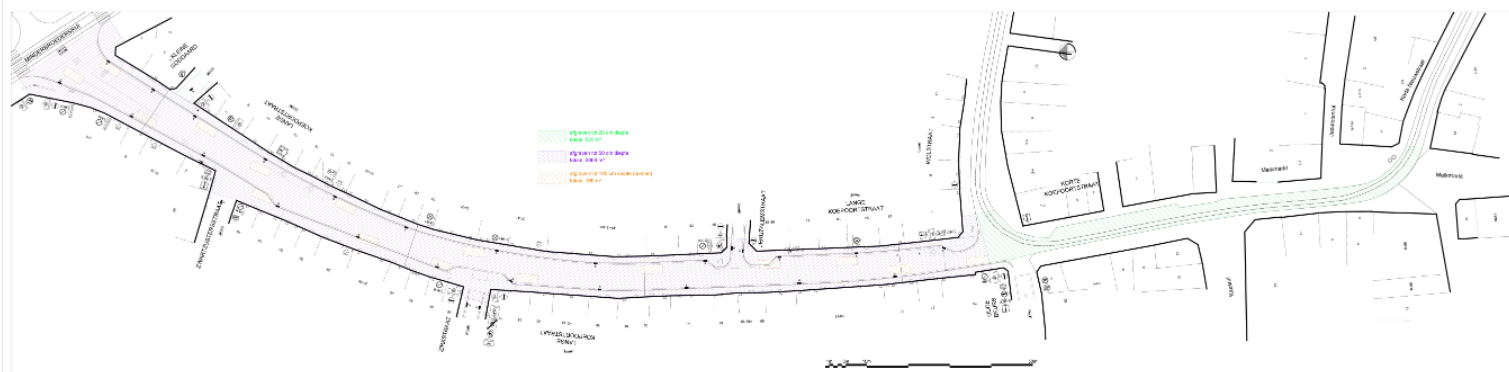

1.6 Lokalisatie en beschrijving van de relevante ingrepen

De stad Antwerpen plant de kwalitatieve herinrichting van de Lange en Korte Koepoortstraat. De rijweg, de parkeerplaatsen en de voetpaden worden opnieuw aangelegd. Dit gaat gepaard met een afgraving van 50 cm in de Lange Koepoortstraat en 20cm in de Korte Koepoortstraat.

Daarnaast wordt de Lange Koepoortstraat voorzien van 16 nieuw aan te planten bomen. De boomputten die hiervoor worden uitgegraven zijn 2mx5m groot en reiken tot een diepte van 1m. In totaal dus goed voor 160m².

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 3129m².

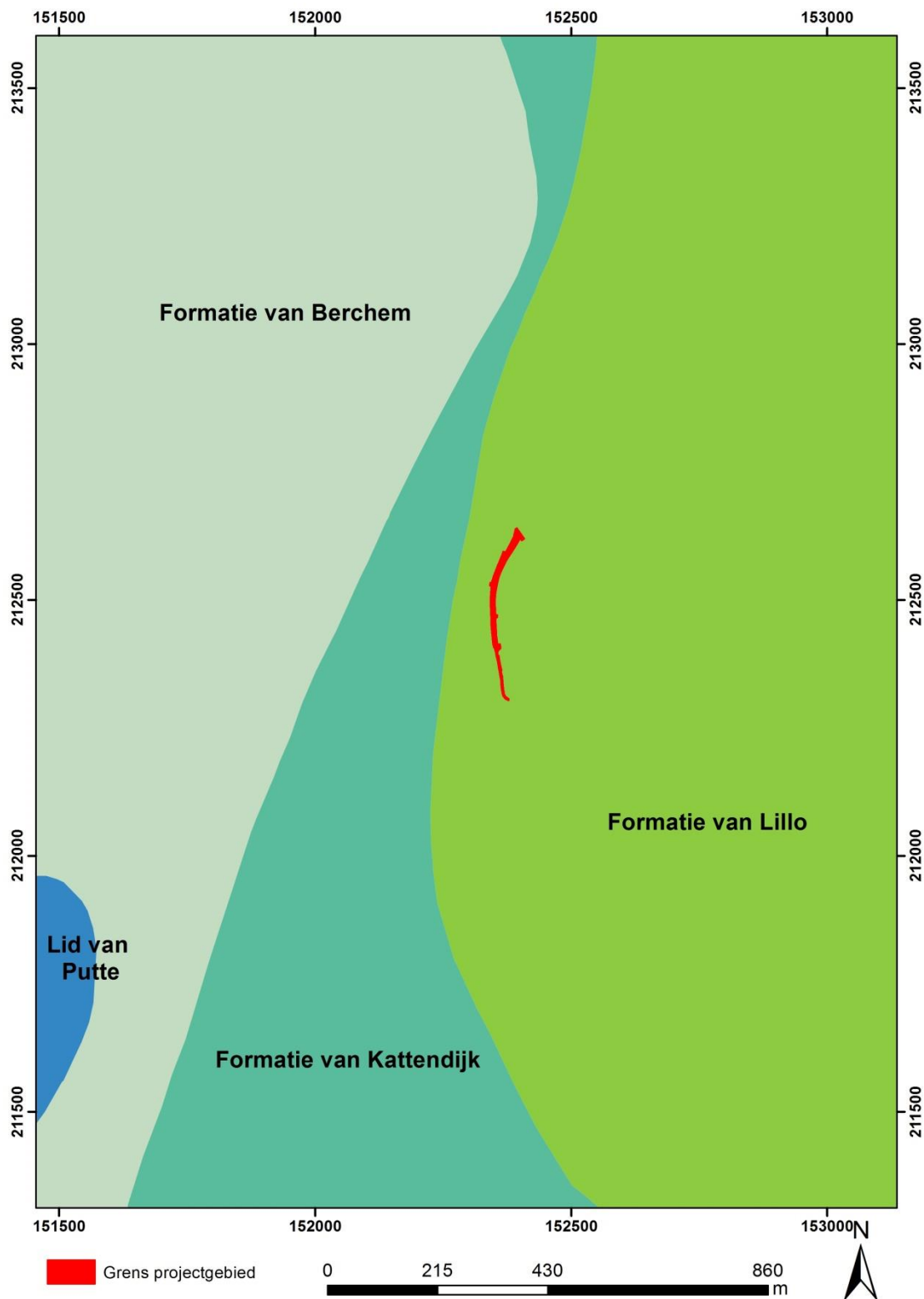

Figuur 3: het ontwerp voor het projectgebied met de aanduiding van de af te graven zones (bron: Stad Antwerpen dienst Ondernemen en Stadsmarketing).

2 Archeologisch bureauonderzoek/Assessment

2.1 Algemene beschrijving, bodem en geo(morfo)logie

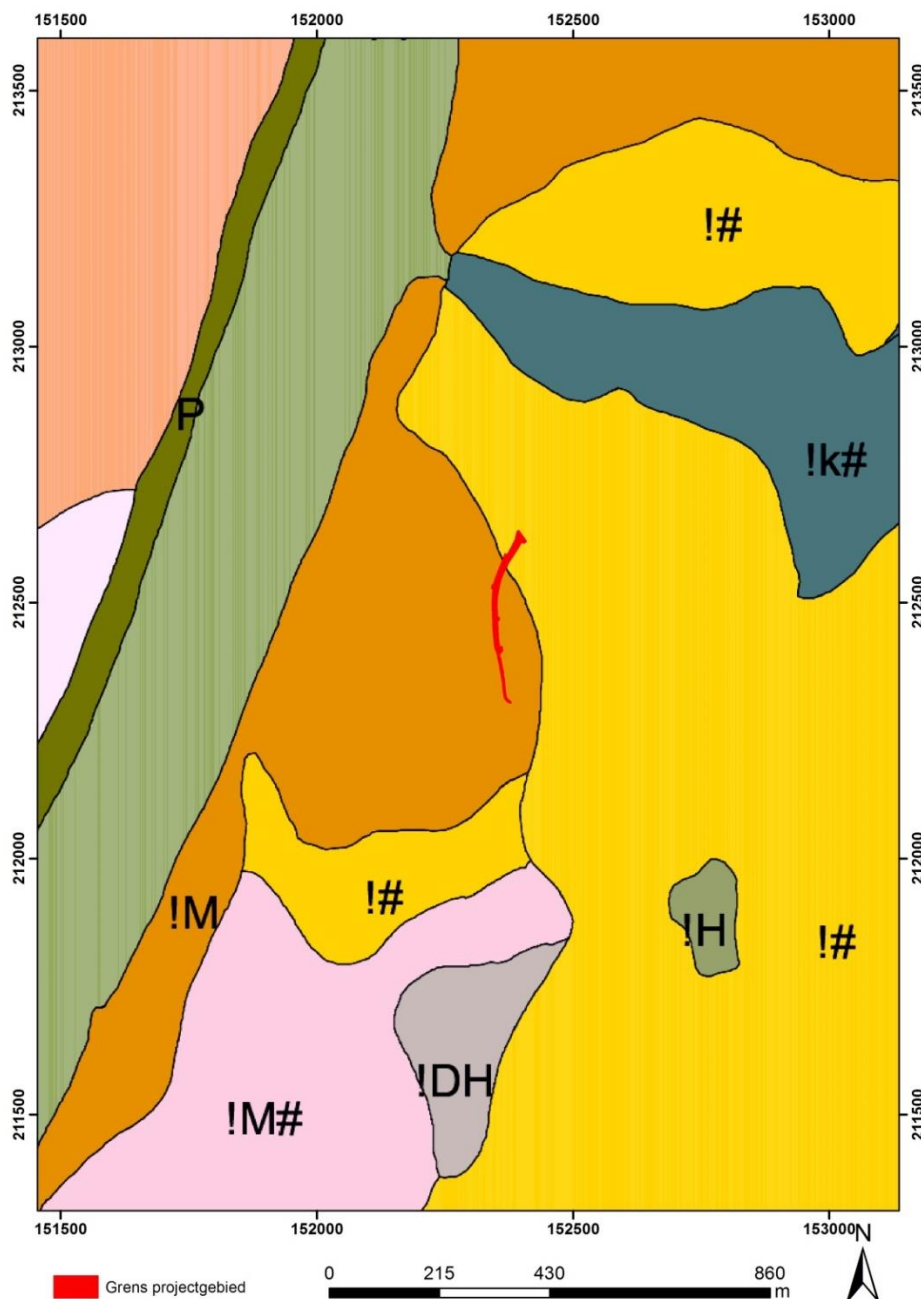

Figuur 4: het projectgebied op de tertiair geologische kaart (bron: Geopunt Vlaanderen, aanmaak 11/06/2017).

Antwerpen is gelegen in de Scheldevallei en behoort tot het Beneden-Scheldebekken. Het projectgebied bevindt zich op de rechteroever van de Schelde, binnen de historische stadskern van Antwerpen.

Volgens de tertiair geologische kaart¹ bevinden de Lange en Korte Koepoortstraat zich in de Formatie van Lillo (figuur 3). Deze formatie dateert uit het Midden tot Boven Pliocene en wordt gekenmerkt door bruingrijze tot groene, fijne tot matig fijne, glauconiethoudende zanden die plaatselijk ook kleihoudend kunnen zijn. Deze formatie bevat schelpen, zowel verspreid als in banken. De gemiddelde dikte is 10 meter.

Figuur 5: het project gebied op de quartair geologische kaart (bron: Geopunt Vlaanderen, aanmaak 11/06/2018)

¹ JACOBS P., 2010, p. 22-24

De Tertiaire afzettingen worden afgedekt door jongere Quartaire afzettingen² (zie figuur 4). In het projectgebied bestaan deze afzettingen uit holocene mariene zandige facies (code M), afgezet in de getijdengeul van de Schelde en behorende tot het holocene alluviaal complex. Het betreft grijs kalkrijk middelmatig fijn zand dat plaatselijk kleiig tot siltig kan zijn. Dit zand bevat inclusies, gaande van volledige schelpen tot fijn schelpengruis, kleibrokjes, fijn grind, veenbrokjes, en vegetatierestjes. Deze inclusies zijn voornamelijk afkomstig van de synsedimentaire afbraak van de getijdengeulen of herwerkt door insnijding in het onderliggende substraat. Het gaat om oeverafzettingen of getijdegeulopvulling. Meestal bedraagt de dikte van deze afzetting slechts 2m, maar lokaal kan dit hoger oplopen.

Code M werd ter hoogte van het projectgebied aangevuld met !. Dit wil zeggen dat er aanvullingen, afgravingen of ophogingen plaatsgevonden hebben.

Ter hoogte van het projectgebied bevindt zich ook diachroon herwerkte Tertiaire afzettingen. Dit zijn herwerkte Tertiaire sedimentpakketten die bestaan uit fijne, glauconiethoudende zanden en gekenmerkt worden door belangrijke concentraties aan schelpen en schelpgruis, soms opgehoopt in “lenzen” (code #). Ook deze afzettingen zijn in belangrijke mate aangevuld, opgehoogd of afgegraven (code !).

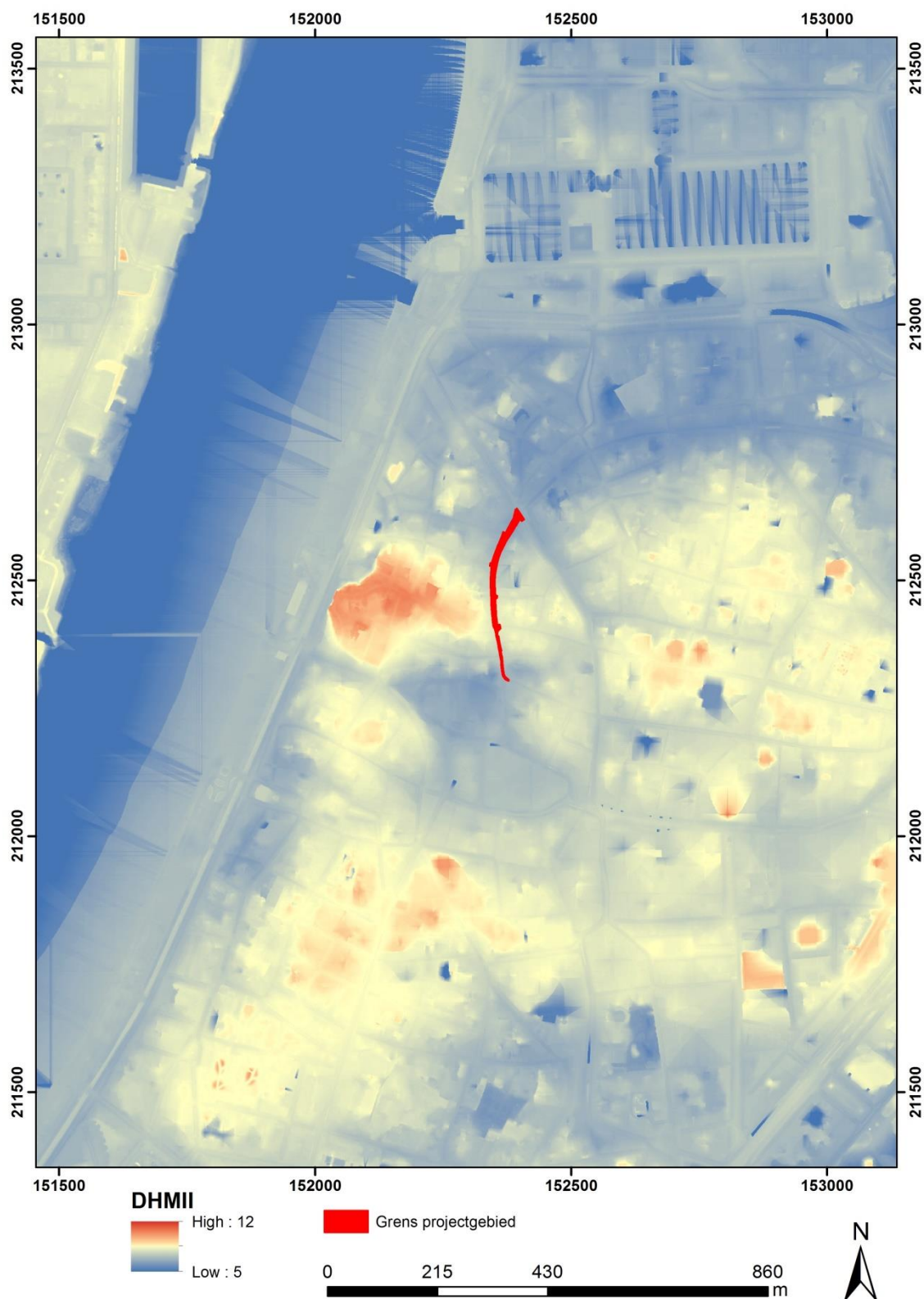
Op de bodemkaart 1:20.000 is het plangebied niet gekarteerd wegens de ligging ervan in de bebouwde kom van Antwerpen. Deze kaart werd dan ook niet opgenomen in de archeologienota.

2.2 Gedetailleerd digitaal hoogtemodel

Op het digitaal hoogtemodel is te zien dat de Lange en Korte Koepoortstraat gelegen zijn ten oosten van de hoger gelegen historische kern van Antwerpen (burchtzone).

De zuidelijke helft van de straat ligt nog op de uitlopers van deze hoogte, de noordelijke helft al in de lager gelegen gronden ten noordoosten van de stad, Klapdorp en Dries.

² ADAMS 2002, p. 12-19

Figuur 6: Digitaal hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied in het rood (Bron: Geopunt Vlaanderen, aanmaak 11/06/2017).

2.3 Gekende waarden en historische bronnen

2.3.1 Historische situering

Reeds in de late middeleeuwen maakten de Lange en Korte Koepoortstraat deel uit van het grondgebied van de stedelijke nederzetting Antwerpen.

Historische schets³

In de late 9de-vroege 10de eeuw ontwikkelt zich een versterkte handelsnederzetting langs de Schelde ter hoogte van de Werf, een vooruitspringende landtong in de Schelde. Deze versterking of 'burcht' werd beschermd door een aarden wal, later aangevuld met een brede burchtgracht. Binnenin bevond zich een radiaal gegroepeerde nederzetting met houten huizen en straten binnen een areaal van 2,5 ha.

In de 10de eeuw richtte Keizer Otto II (967-983) de handelsplaats in als markgraafschap Antwerpen om als grenspost van het keizerrijk Lotharingen te functioneren. De verdediging van de Ottoonse burcht was van groot belang en zo werd er -waarschijnlijk al in begin van de 11de eeuw- een stenen burchtmuur aan de verdedigingsstructuur toegevoegd. Een ander gevolg van deze politieke beslissing was dat er zich in de burchtzone verschillende diensten vestigden zoals een tolhuis, een munthuis, het huis van de markgraaf, een markt, een kerk en een vierschaar waardoor de oorspronkelijke bewoners werden gedwongen zich rond de burcht te vestigen.

Tijdens het beleg van Boudewijn V van Vlaanderen in 1055 was het niet de burcht zelf die werd ingenomen (mogelijk dankzij de verdedigingsstructuren??) maar wel de prestedelijke nederzetting rond de burcht. Vermoedelijk daarom werd deze nederzetting in de 2de helft van de 11de eeuw al van een defensieve structuur voorzien: een watersingel met ophaalbruggen zonder wallen of poorten. Deze watersingel verbond de inhammen van de Koolvliet en de Suikerrui zodanig dat er een driehoekig, beschermd woongebied van ± 19 ha rond de burcht ontstond; de zogenaamde ruiendriehoek.

In de 12de eeuw wordt het belang van de *portus* Antwerpen steeds groter, wat zich vertaalt in het inrichten van twee markten: de Vismarkt bij de Burcht en een *forum* aan de zuidrand (de latere Grote Markt). De resterende ruimte binnen de ruiendriehoek is in de eerste kwart van de 12de eeuw als zo goed als volgebouwd waardoor er behoefte ontstaat aan droog en betrouwbaar bouwterrein. Dit wordt gevonden in zuidelijke richting en zo is er historisch gezien sprake van een eerste stadsvergroting (wat op zich niet helemaal correct is aangezien Antwerpen pas in 1221 stadsrechten verkrijgt van hertog Hendrik I van Brabant).

De 12de-eeuwse ontwikkeling buiten de ruiendriehoek en de geïncorporeerde kerkelijke gronden van de OLV Kathedraal zijn erg kwetsbaar en de noodzaak van een nieuwe, meer uitgebreide versterking dringt zich op. Te meer omdat het politieke klimaat in 1190 erg onrustig wordt door toedoen van de Duitse keizer. De nieuwe versterking loopt vanaf de inham van de Sint-Jansvliet langs de depressie ten zuiden van de Hoogstraat, naar de Meir op vervolgens aan te sluiten op de oostelijke hoek van de ruien. Op deze manier wordt het grondgebied van 'Antwerpen' vergroot tot 40 ha. Nieuw is dat deze stadsversterking niet alleen uit een watersingel met ophaalbruggen bestaat, maar dat er ook een aarden wal en poorten aan worden toegevoegd. De zes poorten in de nieuwe omwalling of vesten zijn: de Sint-Janspoort, de Kammerpoort, de Meirpoort, de Sint-Katelijnepoort, de Wijngaardpoort en de Koepoort. Zo is het duidelijk dat de Koepoortstraat al van in het begin een belangrijke uitvalsweg vormde voor de stad.

Omdat een belangrijk deel van deze eerste stadsvergroting de immuniteitsgronden van de kathedraal betreft, dringt het ruimtetekort zich opnieuw snel op. Er ontstaan rond 1250 twee

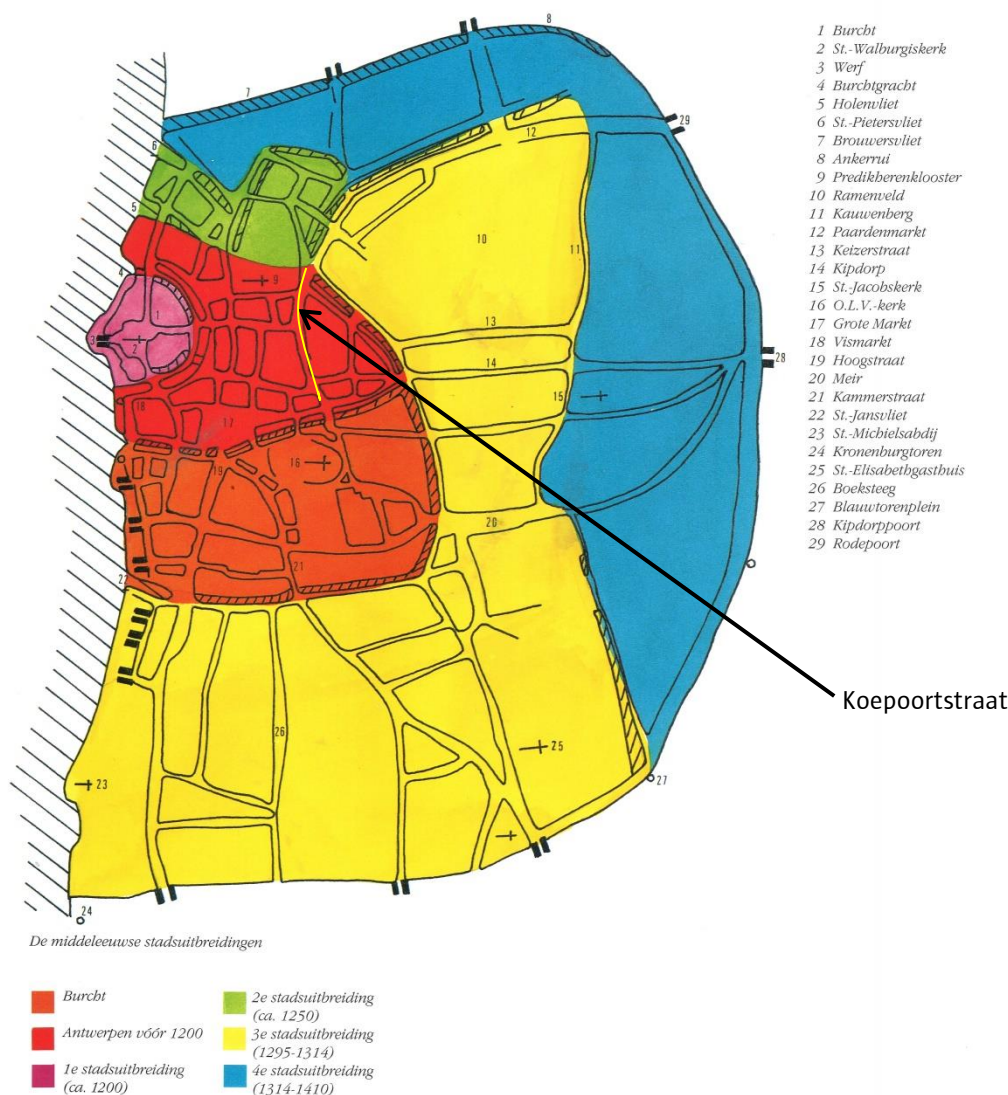
³ ASSAERT 2010, BERTELS 2010, VOET 1978, BELLENS 2012

buitenwijken, Kipdorp en Klapdorp, die in 1250 bij de stad worden gevoegd als tweede stadsvergroting. Het gaat echter slechts over een toename van 6 ha.

De derde stadsvergroting is rond 1315. Dit keer gaat het over een serieuze uitbreiding waarna Antwerpen een globaal rechthoekig plan van 155 ha beslaat. De nieuwe verdedigingsstructuur is echter rommelig en chaotisch, bestaande uit een brede, gegraven gracht met vesten. Er bevinden zich twee torens ter bescherming, de Blauwe Toren in het oosten en de Kronenburgtoren langs de Schelde. Tegelijk wordt de Schelde in deze periode voorzien van een Scheldemuur met torens en poorten ter bescherming van de stad.

In 1410 is er sprake van een vierde stadsvergroting, voorafgegaan door opnieuw een expansie van de stad én vooral van de uitbouw van de verdedigingsstructuren. In het begin van de 15de eeuw was het grondgebied van Antwerpen ruim 200 ha groot en voorzien van een stenen omwalling met 50 torens en 19 water- en landpoorten. Deze omwalling blijkt echter snel een strop voor de verdere ruimtelijke expansie van de stad. De aanloop naar de Gouden Eeuw werd dan ook gekenmerkt door een grootschalige inbreiding van het stedelijke centrum waarbij grondspeculatie de belangrijkste ordenende factor was.

Figuur 7: Stadsuitbreidingen van Antwerpen (bron: Guido De Brabander, *Nakaarten over Antwerpen*, p. 11, Brugge, 1988) met aanduiding van de Koepoortstraat

(Lange en Korte) Koepoortstraat

Bovenstaande historische schets toont aan dat de Koepoortstraat zich al in de 11de-12de eeuw binnen het grondgebied van de stedelijke nederzetting Antwerpen bevond, wanneer er sprake is van de zogenaamde ruiendriehoek.

Op het einde van de Koepoortstraat bevond zich de Koepoortbrug, een houten ophaalbrug over de 12de-eeuwse watersingel waarvan de eerste vermelding dateert uit 1294. Bij de inrichting van stadsversterking na de eerste stadsvergroting in 1200 werd bij deze Koepoortbrug een poort opgericht die toegang verschafte tot de stad. Deze Koepoort werd in 1518-1519 gesloopt.

Het feit dat er op die locatie een poort voorzien werd, toont aan dat de Koepoortstraat een belangrijke uitvalsweg was. De naam van de straat is afgeleid van het feit dat men het vee via deze straat van de Markt naar de weilanden en de lager gelegen gronden ten noordoosten van de vest leidde, de weiden van Klapdorp en Dries⁴.

De naam 'Coeperstrate' wordt voor het eerst vermeld op het einde van de 13de eeuw. Van in de eerste helft van de 15de eeuw komt de naam 'Corte Coeperstrate' voor naast de naam Koepoortstraat die vanaf dan op de huidige Lange Koepoortstraat slaat. (Van de Weghe p. 266)

Pas later verschijnt ook de naam Lange Koepoortstraat.

Het gedeelte tussen Zirk- en Zwartzustersstraten werd verbreed in 1792, de rest in 1855 en 1861. Vandaag vormen de Lange en Korte Koepoortstraat een krommende winkelstraat met zeer heterogene bebouwing: ongelijke travee-breedtes, gebroken skyline, lijst- en topgevels, stijlvolle oude huizen en kwaliteitsloze nieuwbouw. Toch vormt ze in haar diversiteit een sterke eenheid waarin alle bouwstijlen van traditioneel tot modern zakelijk vertegenwoordigd zijn.

Een aantal huizen in de Koepoortstraat zijn voorzien van straatkelders, dit was gebruikelijk in Antwerpen in de 16de eeuw, op die manier kon heel wat extra berg- en koelruimte verkregen worden⁵.

2.3.2 Archeologische situering

Voor het onderzoeksgebied zelf zijn nog geen archeologische data bekend. In de Centrale Archeologische Inventaris (<https://cai.onroerenderfgoed.be>) worden wel verschillende archeologische waarden weergegeven voor de omgeving van het onderzoeksgebied. De relevante CAI-locaties worden hieronder besproken.

De volledige 13de-eeuwse verdedigingswal is opgenomen in de CAI met verschillende ID nummers: binnen de snede van figuur 8 zijn dat achtereenvolgens ID366336, ID 366323, ID 366317, ID 366302, ID 366294. Ook de locatie van de stadspoorten is opgenomen in de CAI met ID 366175 voor de Koepoort, ID 366174 voor de Minnepoort, ID 366173 voor de Wijngaardpoort en ID 366172 voor de Sint Katelijnepoort.

Ten westen van de Lange Koepoortstraat is het bouwblok Oude Beurs/Hofstraat/Zirkstraat/Lange Koepoortstraat opgenomen als CAI-locatie ID 156574 omwille van kelders, funderingen, beerputten en waterputten uit de 16de-17de eeuw. Er werden ook oudere sporen aan het licht gebracht, daterend uit de Romeinse tijd en de metaaltijden.

Eveneens ten westen, in de Zwartzusterstraat 20-22 (ID 156239), werden vondsten uit de late en de post-middeleeuwen gedaan tijdens werken. In de Zwartzusterstraat nummer 11 (ID156367) kwamen vondsten en structuren (waterput en afvalputten) daterend uit de volle en late

⁴ VOET 1978 p. 45

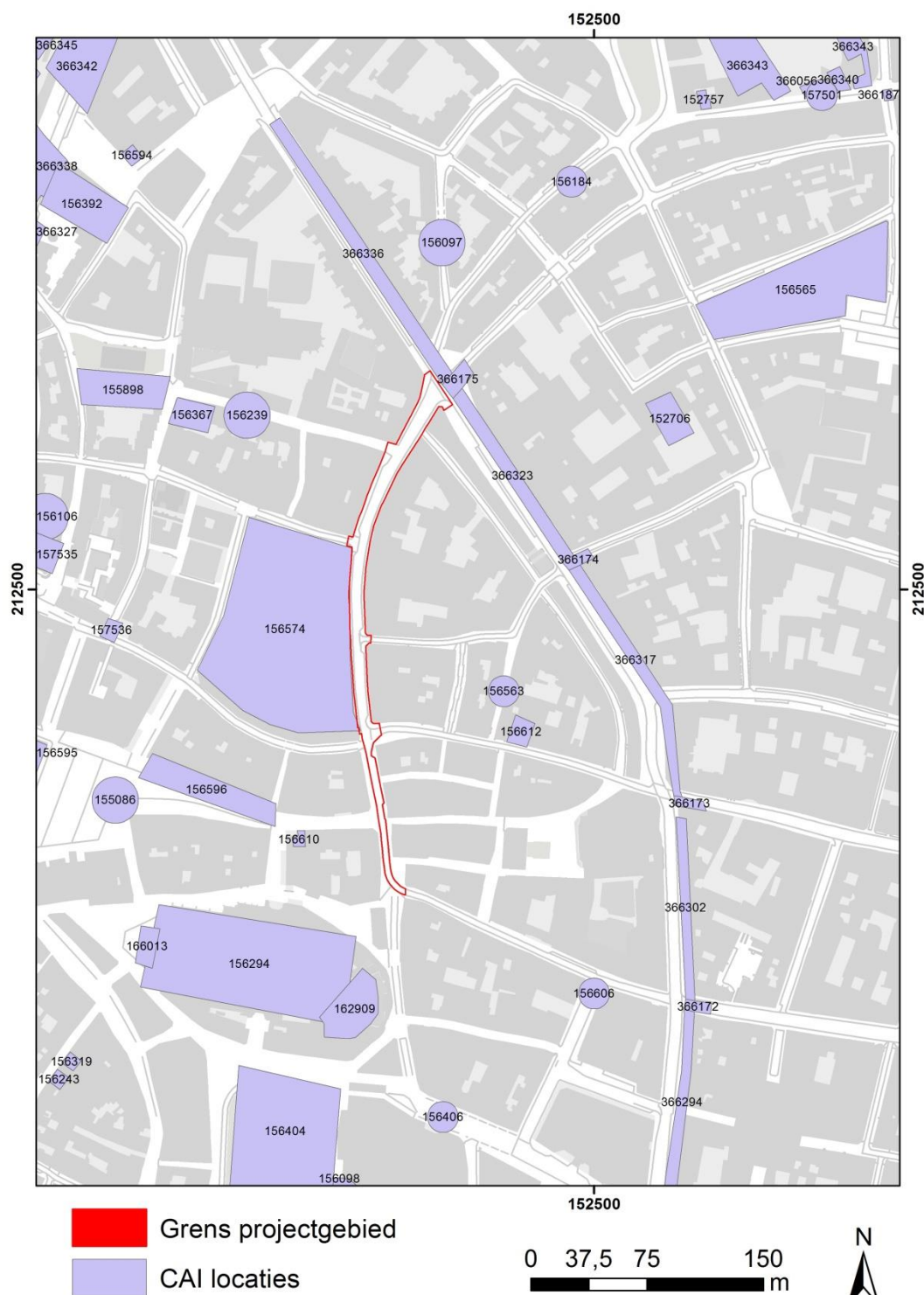
⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed ID 100871 en ID 100866

middeleeuwen aan het licht. Bij werken in Veemarkt 1 (ID 155898) stootte men op een kuil met Romeins aardewerk en een waterput en enkele gemetselde afvalputten uit de volle middeleeuwen.

Langs de oostelijke zijde van de Koepoortstraat werden in de Coppenolstraat 1 (ID 156563) enkele gemetselde afvalputten uit de late middeleeuwen en uit de Nieuwe Tijd aangetroffen.

Al deze vondsten tonen aan dat de omgeving van de Koepoortstraat, zoals de historische schets al bevestigde, al lange tijd in gebruik en bewoond is.

Figuur 8: plan met aanduiding van de CAI-locaties in de omgeving van het plangebied (bron: Centrale Archeologische Inventaris, aanmaak 11/06/2018)

2.3.3 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

De Koepoortstraat kent een lange gebruiksgeschiedenis, van de 11de eeuw tot vandaag. Het was één van de enige en daardoor ook één van de belangrijkste uitvalswegen van de stad. Vandaag heeft deze straat eigenlijk nog steeds dezelfde functie, het is één van de belangrijkste verbidingsstraten tussen het centrum van de stad en de meer noordelijk gesitueerde wijken zoals Klapdorp en het Eilandje.

De Koepoortstraat bevond zich al in de 11de-12de eeuw binnen het grondgebied van de stedelijke nederzetting Antwerpen, wanneer er sprake is van de zogenaamde ruiendriehoek. Op het einde van de Koepoortstraat bevond zich de Koepoortbrug, een houten ophaalbrug over de 12de-eeuwse watersingel waarvan de eerste vermelding dateert uit 1294. Bij de inrichting van stadsversterking na de eerste stadsvergroting ca. 1200 werd bij deze Koepoortbrug een poort opgericht die toegang verschafte tot de stad. Deze Koepoort werd in 1518-1519 gesloopt.

De naam 'Coeperstrate' wordt voor het eerst vermeld op het einde van de 13de eeuw. Van in de eerste helft van de 15de eeuw komt de naam 'Corte Coeperstrate' voor naast de naam Koepoortstraat die vanaf dan op de huidige Lange Koepoortstraat slaat.

Het gedeelte tussen Zirk- en Zwartzustersstraten werd verbreed in 1792, de rest in 1855 en 1861. Nu zijn de Lange en korte Koepoortstraat is een krommende winkelstraat met zeer heterogene bebouwing. Een groot deel van de huizen in de Koepoortstraat is voorzien van een straatkelder. Deze werden in de 16de eeuw opgetrokken, samen met de huizen zelf. Deze straatkelders zijn nog steeds in gebruik.

In de jaren '80 werd de straat aangepast aan de moderne normen en bijgevolg voorzien van een rioleringsbuis. Deze buis loopt min of meer centraal in de straat op een diepte van 2 à 3 meter.

2.3.4 Archeologische verwachting

De archeologisch verwachting richt zich in deze straat veeleer op het bodemprofiel dan wel op tastbare archeologische resten. De kans is immers klein dat er archeologische resten van de vroegere bestrating en/of van de Koepoort bewaard gebleven zijn, maar het archeologisch onderzoek kan mogelijk wel een doorsnede van de bodem, en bijgevolg ook van de geschiedenis, van deze straat opleveren.

Vraag is wel of de verspreide boomputten, en dus bijgevolg ook de verspreide stukjes bodemarchief, hiertoe een voldoende volledig beeld zullen opleveren. Tegelijk worden de boomputten maar tot een diepte van 1 meter uitgegraven wat onvoldoende informatie voor een zinvolle doorsnede van het bodemprofiel zal opleveren.

2.4 Synthese bureauonderzoek

De doelstellingen van het bureauonderzoek zijn bereikt (zie hoofdstuk 1.4). Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen als volgt beantwoord worden:

- *Wat zijn de geo(morfo)logische en bodemkundige kenmerken van het onderzoeksgebied?*

De Tertiaire ondergrond ter hoogte van het projectgebied bestaat uit de Formatie van Lillo. Dit wordt afgedekt door Quartaire afzettingen. Het gaat om holocene mariene facies (oeverafzetting en getijdengeulenopvulling) en diachroon herwerkte Tertiaire afzettingen. Beide afzettingen zijn

aangevuld, opgehoogd of afgegraven. Op de bodemkaart wordt het projectgebied weergegeven als OB (bebouwde grond).

- *Wat zijn de gekende historische en archeologische gegevens over het projectgebied?*

De Koepoortstraat kent een lange gebruiksgeschiedenis. Deze straat vormde reeds in de 12de eeuwse pre-stedelijke nederzetting Antwerpen een belangrijke uitvalsweg voor de stad. Het was namelijk de weg waarlangs het vee vanaf de Markt terug naar de lager gelegen gronden ten noordoosten van de stad werd geleid. Toen Antwerpen in de 12de eeuw beschermd was door een watersingel, bevond er zich op het einde van de Koepoortstraat een houten ophaalbrug, de Koepoortbrug. In 1200 werd bij deze brug ook een poort opgetrokken, de Koepoort. Beide werden in het begin van de 16de eeuw gesloopt. Op het einde van de 18de eeuw werd een deel van de straat verbreed, in de 19de eeuw de rest.

Voor het onderzoeksgebied zelf zijn geen archeologische data bekend.

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Is er een archeologische site aanwezig?*

Het archeologisch potentieel van het projectgebied is niet groot omdat de straat sinds de 12de eeuw in gebruik is als straat. In die zin zijn er niet veel archeologische sporen te verwachten. Archeologische sporen of resten van voor de 12de eeuw kunnen mogelijk wel bewaard zijn, maar anderzijds loopt er centraal door de straat een rioleringsbuis op een diepte van 2 a 3 meter waarvoor in de jaren '80 dus een uitgraving gebeurde. Ook zijn verschillende huizen voorzien van een straatkelder, wat bij de aanleg uiteraard ook heel wat bodemverstoring met zich meebrengt. Deze straatkelders worden niet bedreigd door de geplande aanleg. Het merendeel van deze kelders is ook nog gebruik. In die zin lijkt de ondergrond van de Koepoortstraat in de loop der jaren al grondig verstoord en is het archeologisch potentieel veeleer laag.

- *Kan de bewaringstoestand van de ondergrondse resten worden ingeschat? Zijn er aanwijzingen dat de bodem al (gedeeltelijk) verstoord is?*

De Koepoortstraat werd in de loop van de tijd verschillende keren heraangelegd. In de jaren '80 werd de straat voorzien van een rioleringsbuis op een diepte van 2 a 3 meter. Deze rioleringsbuis loopt redelijk centraal in de straat. Tegelijk zijn er ook verschillende huizen voorzien van een straatkelder. Beide ingrepen (riolering en straatkelders) hebben voor flink wat bodemverstoring gezorgd. In die zin wordt de bewaringstoestand van eventuele archeologische resten niet hoog in ingeschat.

- *Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?*

De impact van de geplande werken op het bodemarchief is gering. Het gehele plangebied wordt voorzien van een nieuwe bestrating. Het gaat om het verwijderen van de bestaande bestrating en aanleggen van nieuwe. De afgraving hiervoor bedraagt 20 cm voor de Korte Koepoortstraat en 50 cm voor de Lange Koepoortstraat en valt volledig binnen gabarit. Alleen voor het aanplanten van de 16 bomen wordt er iets dieper in de bodem gegraven, maar ook hier betreft het slechts 1m diepte. De boomputten zelf zijn 2mx5m groot. De impact op het bodemarchief is dus veeleer gering.

2.5 Potentieel op kennisvermeerdering

Het plangebied is sinds de 12de eeuw in gebruik als straat. Dieper gelegen zouden in theorie oudere resten kunnen voorkomen, maar de kans is erg klein doordat vele huizen in de straat in de 16de eeuw werden voorzien van een straatkelder en doordat de straat in de jaren '80 werd voorzien van een rioleringstracé. De vernoemde straatkelders zijn meestal nog in gebruik en worden niet bedreigd door de geplande werken. Het potentieel op een archeologische vindplaats is dan ook erg laag.

Ook de aard van de ingreep, 16 verspreide (boom)putten van 2mx5m, biedt niet echt de mogelijkheid tot kenniswinst op archeologisch gebied. De verspreide stukjes bodemarchief kunnen onmogelijk een voldoende volledig beeld opleveren. Tegelijk worden de boomputten maar tot een diepte van 1 meter uitgegraven wat onvoldoende diep is om zinvolle informatie over het bodemprofiel op te leveren enerzijds én onvoldoende diep is om aan (eventuele) oudere lagen te geraken anderzijds.

Er zijn weinig tot geen archeologische resten te verwachten zijn in het plangebied en dat de aard van de ingreep is veeleer beperkt. We kunnen dan ook besluiten dat het potentieel op kennisvermeerdering laag is.

2.6 Afweging vooronderzoek met ingreep in de bodem en vervolgonderzoek

Naar verwachting is de impact van de geplande werken op eventuele archeologische vindplaatsen in het plangebied klein, meer bepaald omdat er een zeer lage verwachting is ten aanzien van het archeologisch potentieel en omdat de ingreep veeleer beperkt blijft.

Daarom wordt er geen verder archeologisch onderzoek aanbevolen.

2.7 Conclusie

Tijdens het bureauonderzoek werden voldoende gegevens verzameld om de vooropgestelde onderzoeksvragen te beantwoorden. Verschillende zaken werden vastgesteld:

- De Koepoortstraat kent een lange gebruiksgeschiedenis. Deze straat vormde al in de 12de eeuwse prestedelijke nederzetting Antwerpen een belangrijke uitvalsweg voor de stad. De straat bleef sindsdien in gebruik als straat.
- De bodemingrepen brengen een verstoring van het bodemarchief met zich mee maar deze verstoring is veeleer beperkt: het gaat over 16 boomputten van 2x5m, samen goed voor 160m². De rest van de geplande ingrepen betreft het vernieuwen van bestaande bestrating binnen gabarit.
- Er is zo goed als geen potentieel tot kennisvermeerdering omdat de straat sinds de 12de eeuw in gebruik bleef als straat, omdat in de 16de eeuw verschillende huizen een straatkelder kregen en omdat de straat in de jaren '80 werd voorzien van een rioleringstracé. Ook wordt er door de geplande ingreep in de bodem, 16 (boom)putten van 2m x 5m, niet echt de mogelijkheid geboden tot kenniswinst op archeologisch gebied.

Het archeologisch potentieel is laag en de bodemingrepen beperkt, bijgevolg wordt geen archeologisch onderzoek aanbevolen.

3 Bronnen

Online

<http://www.geopunt.be/>

Agentschap Informatie Vlaanderen juni 2018. Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen. Opgehaald van www.aqiv.be

Centrale Archeologische Inventaris juni 2018. Opgehaald van <http://cai.onroerenderfgoed.be/>

Databank Ondergrond Vlaanderen juni 2018. Opgehaald van <https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed juni 2018. Opgehaald van <https://geo.onroerenderfgoed.be/>.

Inventaris Onroerend Erfgoed

Lange Koepoortstraat: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/100871>

Korte Koepoortstraat: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/100866>

Publicaties

ADAMS R. e.a., Toelichting bij de quartairtechnologische kaart. Kaartblad 15 Antwerpen, Gent, 2002, p. 12-19

ASAERT G., S. GRIETEN, T. GROBET, M.J. MARINUS, M. MORBE, W. POTTIER, I. SCHOUPS en D. VANACKER, *Het grote geschiedenisboek van Antwerpen*, 2010, Antwerpen - Zwolle.

BELLENS T., A. SCHRYVERS, D. TYS, D. TERMOTE en H. NAKKEN, *Archeologisch onderzoek van de Antwerpse burcht*, in *Monumenten en Landschappen* 31/1, 2012 p. 4-21.

BERTELS I., T. BISSCHOPS en B. BLONDE, *Stadslandschap. Ontwikkelingen en verwikkelingen van een stedelijke ruimte*, in BERTELS I., B. DE MUNCK en H. VAN GOETHEM, *Antwerpen. Biografie van een stad*, Antwerpen, 2010, p. 11-66

JACOBS P. e.a., Toelichting bij de geologische kaart van België Vlaams Gewest. Kaartblad 15 Antwerpen, Gent, 2010, p.22-24

VANDE WEGHE R., *Geschiedenis van de Antwerpse straatnaam*, 1977, Antwerpen

VOET L., G. ASAERT, H. SOLY, A. VERHULST, F. DE NAVE en J. VAN ROEY, *De stad Antwerpen van de Romeinse Tijd tot de 17de eeuw: topografische studie rond het plan van Virgilius Bononiensis 1565*, 1978, Brussel

Niet gepubliceerde bronnen

GIS ArcMap 10.2.1 (2016) Stad Antwerpen

4 Lijst van figuren

Figuur 1: Topografische kaart met de grenzen van het projectgebied in het rood (aanmaak GIS stad Antwerpen, 11/06/2018).

Figuur 2: Kadaster met de grenzen van het projectgebied in het rood (aanmaak GIS stad Antwerpen, 11/06/2018).

Figuur 3: het ontwerp voor het projectgebied met de aanduiding van de af te graven zones (bron: Stad Antwerpen dienst Ondernemen en Stadsmarketing).

Figuur 4: het projectgebied op de tertiair geologische kaart (bron: Geopunt Vlaanderen, aanmaak 11/06/2017).

Figuur 5: het project gebied op de quartair geologische kaart (bron: Geopunt Vlaanderen, aanmaak 11/06/2018)

Figuur 6: Digitaal hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied in het rood (bron: Geopunt Vlaanderen, aanmaak 11/06/2017).

Figuur 7: Stadsuitbreidingen van Antwerpen (bron: Guido De Brabander, Nakaarten over Antwerpen, p. 11, Brugge, 1988) met aanduiding van de Koepoortstraat

Figuur 8: plan met aanduiding van de CAI-locaties in de omgeving van het plangebied (bron: Centrale Archeologische Inventaris, aanmaak 11/06/2018)